ଅମର ଚରିତ

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଭଞ୍ଜ

ନିଉ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋରସ୍ ଲିଃ

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ

ଲେଖକ
ଶ୍ରୀ ଗୋଦାବରୀଶ ମହାପାତ୍ର

ପ୍ରକାଶକ
ନିଉ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋରସ୍ ଲି:

ପ୍ରକାଶକ

ନିଉ ଷ୍ଟୁଡେଣ୍ଟସ୍ ଷ୍ଟୋରସ୍ ଲିଃ

ବ୍ରହ୍ମପୁର : କଟକ : ସମ୍ବଲପୁର

ଦ୍ୱିତୀୟ ସଂସ୍କରଣ

୧୯୫୩

ମୂଲ୍ୟ

ମୁଦ୍ରାକର

ଶ୍ରୀ ହାଡ଼ୁ ରାୟଗୁରୁ

ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରିଣ୍ଟିଙ୍ଗ ୱାର୍କସ୍, ବ୍ରହ୍ମପୁର

ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟ

ଓଡ଼ିଶାର ପୂର୍ବ ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଓ ପ୍ରଧାନ ରାଜ୍ୟ ଥିଲା । ମୟୂରଭଞ୍ଜର ରାଜାମାନେ ଦିନେ ଉତ୍କଳର ବିଜୟ ପତାକା ଉଡ଼ାଇ ଦେଶ ବିଦେଶ ଜୟ କରିଥିଲେ । ପ୍ରାଚୀନ ତାମ୍ରଲିପ୍ତ ରାଜ୍ୟ ଦିନେ ଏହି ରାଜ୍ୟର ଅଧୀନରେ ଥିଲା । ଏବେ ସେ ଯୁଗ ଆଉ ନାହିଁ । ଗଡ଼ଜାତ ସବୁ ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରଦେଶରେ ମିଶିଗଲା ପରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଗୋଟିଏ ଜିଲାରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି ।

ପ୍ରକୃତିର ଶୋଭାସମ୍ପଦରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଅତୁଳନୀୟ । କେଉଁଠି ଶ୍ୟାମଳ ପର୍ବତମାଳ, କେଉଁଠି ଭୟଙ୍କର ଅରଣ୍ୟ, କେଉଁଠି ନଦୀ, କେଉଁଠି ଶୀତଳ ଝରଣା ନାନା ବିଚିତ୍ର ଲୀଳା ଦେଖାଇ ରହିଅଛନ୍ତି । ଏଠାରେ ଏପରି ସ୍ଥାନ ଅଛି, ଏ ପାଖେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଥିଲେ, ସେ ପାଖେ ଖରା ପଡ଼ି ନ ଥିବ । ମଝିରେ ଆକାଶଭେଦୀ ପର୍ବତମାଳା । ପ୍ରକୃତିର ସେ ଖେଳ ଦେଖିଲେ ମନ ପ୍ରାଣ ଆନନ୍ଦରେ ନାଚି ଉଠିବ । କେଉଁଠି ଭୟଙ୍କର ଅରଣ୍ୟ ଭିତରେ କେଉଁ ଆଦିଯୁଗରୁ ଝରଣାଟିଏ ବହି ଯାଉଛି; ସୂର୍ଯ୍ୟକିରଣ ସେ ଭିତର ଛୁଇଁ ପାରି ନାହିଁ । ଏହି ପାହାଡ଼ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ନାନା ଅମୂଲ୍ୟ ଖଣି ଅଛି, ନାନା ରକମର ଭୀଷଣ ହିଂସ୍ର ଜନ୍ତୁ ପୁଣି ରହିଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହା ମଧ୍ୟରେ ମନୁଷ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଘର ଦ୍ୱାର

ଢୋଳ ରହିଛି । ଏ କଥା ଶୁଣିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଲାଗେ । ମାତ୍ର କଥାଟି ସତ । ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଶତକେ ସତୁରୀ ଜଣ ହେଉଛନ୍ତି ଆଦିବାସୀ କନ୍ଧ, କୋହ୍ଲ, ସାନ୍ତାଳ ଜାତିର ଲୋକ । ସେମାନେ ଜଙ୍ଗଲରେ ରହନ୍ତି; ଜଙ୍ଗଲ ସେମାନଙ୍କର ଘର ଦ୍ୱାର । ବାଘ ଭାଲୁକୁ ସେମାନଙ୍କର ଭୟ ନ ଥାଏ; ଖରା ବର୍ଷା ଶୀତକୁ ସେମାନଙ୍କର ଖାତିର ନ ଥାଏ ।

ଏହି ବିଚିତ୍ର ଅଞ୍ଚଳରେ ପର୍ବତମାଳା ମୁଣ୍ଡ ଟେକି ଠିଆ ହୋଇଛନ୍ତି; ତା' ଭିତରୁ ମନୁଷ୍ୟ ନାନା କୌଶଳରେ ଲୁହା, ଅଭ୍ର ପ୍ରଭୃତି ଜିନିଷ କାଢ଼ି ଆଣୁଛି । କେଉଁ ଯୁଗରୁ ବଣରାଜ୍ୟ ଅକ୍ଷୁଣ୍ଣ ଭାବରେ ପଡ଼ିଛି, ମନୁଷ୍ୟ ତା ଭିତରେ ପଶି ନିଜ ପାଇଁ କେତେ ଅମୂଲ୍ୟ ଜିନିଷ ସଂଗ୍ରହ କରି ନେଉଛି ।

ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଏହିପରି ଏକ ବିଚିତ୍ର ଅଞ୍ଚଳ । ଏହାର ଉତ୍ତର ଦିଗରେ ମେଦିନୀପୁର ଓ ସିଂହଭୂମି ଜିଲ୍ଲା, ପୂର୍ବରେ ମେଦିନୀପୁର ଓ ବାଲେଶ୍ୱର ଜିଲ୍ଲା, ଦକ୍ଷିଣରେ ବାଲେଶ୍ୱର ଓ ନୀଳଗିରି । ପଶ୍ଚିମ ଦିଗକୁ କେନ୍ଦୁଝର ଓ ସିଂହଭୂମି ଘେରି ରହିଛି ।

ପୂର୍ବ ପୁରୁଷ

ମୟୂରଭଞ୍ଜର ରାଜବଂଶ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ । ଏହି ରାଜବଂଶର ପୂର୍ବପୁରୁଷମାନଙ୍କ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଅନେକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଜନକ କାହାଣୀ ଶୁଣାଯାଏ । କଥା ଅଛି ଯେ, ଏହି ବଂଶର ଆଦିପୁରୁଷ ଆଦିଭଞ୍ଜଙ୍କୁ ବଶିଷ୍ଠ ମହର୍ଷି ନେଇ ତାଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ପାଳିଥିଲେ । ଋଷିଙ୍କ ଆଶୀର୍ବାଦରୁ ସେ ବଳୀୟାନ୍ ହୋଇ ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ରାଜା ହେଲେ । ଏକ ସମୟରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ରାଜଧାନୀ ଖିଚିଙ୍ଗ ବୋଲି ଏକ ସ୍ଥାନରେ ଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଏ । ଏବେ ଏହି ଖିଚିଙ୍ଗ ଠାରୁ ବହୁ ପୁରାତନ ଯୁଗର ପଥର ମୂର୍ତ୍ତି ଓ ଗଡ଼ର ଚିହ୍ନ ମିଳୁଛି ।

ଆଦି ଭଞ୍ଜଙ୍କର ଆଉ ଗୋଟିଏ ନାଁ ବୀରଭଦ୍ର ଭଞ୍ଜ । କୋଟ ଭଞ୍ଜ ବୀରଭଦ୍ର ଭଞ୍ଜଙ୍କ ପୁଅ । ଏହି କୋଟ ଭଞ୍ଜ ମହା-ପରାକ୍ରମଶାଳୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପୁଅ ଦିଗ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ମହିମା ଜଙ୍ଗଲର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ବ୍ୟାପିଥିଲା । ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ମଧ୍ୟ ମୟୂର-ଭଞ୍ଜ ରାଜବଂଶର ଖ୍ୟାତି ଦେଶତମାମ୍ ବ୍ୟାପି ରହିଥିଲା ।

କାହା କାହା ମତରେ ଏହି ରାଜବଂଶ ରାଜପୁତନାର ମିବାର ସୂର୍ଯ୍ୟବଂଶର ଗୋଟିଏ ଶାଖା । ସେ ଯାହାହେଉ, ମୟୂରଭଞ୍ଜର ରାଜବଂଶ ଯେ ଦିନେ ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତ ମହଲରେ ମୁକୁଟମଣି ପରି ଥିଲା, ଏଥିରେ କିଛି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ଏ ରାଜ୍ୟର ଶହ ଶହ ବର୍ଷ ତଳର ଇତିହାସ କିଛି ଲେଖା ନାହିଁ । କଥା ଅଛି, ଆଜକୁ ପ୍ରାୟ ତେରଶହ ବର୍ଷ ତଳେ ରାଜ-ପୁତନା ଜୟପୁର ରାଜ୍ୟର ଜଣେ ରାଜା ଥରେ ପୁରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ଦର୍ଶନକୁ ଆସିଥିଲେ । ଅନେକଦିନ ତାଙ୍କର ପୁରୀରେ ରହଣି ହେଲା । ସେହି ସମୟରେ ଥିବା ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ବନ୍ଧୁତା ବଢ଼ିଲା । ସେ ପୁରୀ ରାଜାଙ୍କ କନ୍ୟାକୁ ବିଭା ହେଲେ । ସେତେବେଳେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟର ଏକ ପ୍ରଧାନ ଅଂଶକୁ ହରିହରପୁର କୁହାଯାଉଥିଲା । ପୁରୀରାଜା ଝିଅକୁ ବିଭା ଦେଇ ଏହି ହରିହରପୁର ରାଜ୍ୟ ଜୋଇଁଙ୍କୁ ଯଉତୁକ ଦେଲେ ।

ଏଣେ ସେହି ସମୟରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଆଜିକାଲିର ବାମନ-ଘାଟି ଅଞ୍ଚଳରେ ଜଣେ ଖାଣ୍ଡୁଆ ରଜା ରାଜୁତି କରୁଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ନାଁ ହେଉଛି ମୟୂରଧ୍ୱଜ । ଜୟପୁର ରାଜାଙ୍କ ସହିତ ମୟୂରଧ୍ୱଜ-ଙ୍କର ଯୁଦ୍ଧ ହେଲା । ଶେଷରେ ମୟୂରଧ୍ୱଜ ହାରି ପଳାଇଲେ ।

ଜୟପୁର ରାଜାଙ୍କ ନାଁ ଜୟସିଂହ । ଶତ୍ରୁର ଗର୍ବଭଞ୍ଜନ କରି ସେ ରାଜ୍ୟ ଜିଣିବାରୁ ସେହିଦିନୁ ତାଙ୍କ ନାଁ ହେଲା ଜୟ ଭଞ୍ଜ ।

ଏହି ଭଞ୍ଜ ଉପାଧି ସେହି କାଳରୁ ରାଜବଂଶରେ ଚାଲି ଆସିଲା । ଜୟପୁର ରାଜମୁକୁଟରେ ମୟୂର ଛବି ଶୋଭା ପାଉଥିବାରୁ ଏବଂ ମୟୂର ପକ୍ଷୀକୁ ସେମାନେ ପବିତ୍ର ଜୀବ ବୋଲି ମନେ କରୁଥିବାରୁ ସେହି ଭକ୍ତିରେ ସେ ରାଜ୍ୟର ନାଁ ଦେଲେ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ।

ମହାରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର

ଭାରତରେ ପଠାଣ ଓ ମୋଗଲମାନେ ଜୟପତାକା ଉଡ଼ାଉଥିଲା ବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ସ୍ୱାଧୀନ ଥିଲା । ସେତେବେଳେ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ରାଜବଂଶ ଓଡ଼ିଶାରେ ବଡ଼ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଥିଲେ । ଗଜପତି ବଂଶର ଅବନତି ପରେ ଓଡ଼ିଶା ଯେତେବେଳେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ହାତକୁ ଗଲା, ସେତେବେଳେ ମରହଟ୍ଟାମାନଙ୍କ ପ୍ରଭାବ ମଧ୍ୟ ଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟ ଉପରେ ପଡ଼ିଲା । ତା ପରେ ଇଂରେଜମାନେ ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ଗଡ଼ଜାତ ସବୁ ସରକାରଙ୍କ କରଦରାଜ୍ୟ ହୋଇ ରହିଲା ।

ଇଂରେଜମାନେ ଓଡ଼ିଶା ରାଜ୍ୟ ଅଧିକାର କରିବାର ସାତ ବର୍ଷ ପରେ ୧୮୧୨ ମସିହାରେ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ସେତେବେଳର ରାଜା ତ୍ରିବିକ୍ରମ ଭଞ୍ଜ ଇଷ୍ଟ ଇଣ୍ଡିଆ କମ୍ପାନି ସଙ୍ଗେ ଏକ ସନ୍ଧି କଲେ । ସେହି ସନ୍ଧି ଫଳରେ ସରକାର ମୟୂରଭଞ୍ଜରୁ ବର୍ଷକୁ ଶହେ ଏକ ଟଙ୍କା କର ନେବା ଠିକ୍ ହେଲା । ତ୍ରିବିକ୍ରମଙ୍କ ପୁଅ ଯଦୁନାଥ ଭଞ୍ଜଙ୍କ ସମୟରେ ୧୮୨୨ ମସିହାରେ ଥରେ ପ୍ରଜାମେଳି ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ପୁଅ ଶ୍ରୀନାଥ ଭଞ୍ଜ ଅପୁତ୍ରିକ ଥିଲେ । ତେଣୁ ଶ୍ରୀନାଥଙ୍କ ଅନ୍ତେ ୧୮୬୮ ମସିହାରେ ତାଙ୍କ ଭାଇଙ୍କ ପୁଅ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରାଜଦଣ୍ଡ ଧରିଲେ ।

ଏହିଠାରୁ ମୟୂରଭଞ୍ଜରେ ନବଯୁଗ ଆରମ୍ଭ ହେଲା କହିଲେ ଚଳେ । କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ବଡ଼ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ସାହସୀ ରାଜା ଥିଲେ । ସେ ସିଂହାସନରେ ବସିଲା ବେଳକୁ ରାଜ୍ୟରେ ନାନା ଅଶାନ୍ତି ଦୂର ରହିଥିଲା । ଶାସନଶୃଙ୍ଖଳା କିଛି ନ ଥିଲା । ରାଜଦ୍ୱାରରେ ପ୍ରଜାଙ୍କର ହାରଗୁହାରି ବୁଝିବାପାଇଁ ଯେପରି କିଛି ଧରାବନ୍ଧା ଆଇନକାନୁନ ନ ଥିଲା । ରାଜ୍ୟର ବଡ଼ ବଡ଼ କର୍ମଚାରୀମାନେ ମୁହେଁ ମୁହେଁ ହୁକୁମ ଜାରି କରି ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଜବତ କରି ରଖିଥିଲେ । ପ୍ରଜା ଦୋଷ କଲେ ତାଙ୍କୁ ଦଣ୍ଡ ସ୍ୱରୂପ ଜେଲ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା ସତ; ମାତ୍ର ଜେଲ-ଖାନାରୁ କଏଦୀମାନେ କାଳେ କୁଆଡ଼େ ଡେଇଁ ଚାଲିଯିବେ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଖୁଣ୍ଟିରେ ଜଣ ଜଣକୁ ବାନ୍ଧି ରଖାଯାଉଥିଲା । ପ୍ରଜାଙ୍କର ଜମିଜମା ମାପଚୁପ ନହୋଇ ଖଜଣା ଆଦାୟ କରାଯାଉଥିଲା ।

ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଯେତେବେଳେ ଏହିପରି ଅବସ୍ଥା, କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଆସି ଗାଦିରେ ବସିଲେ । ସେ ପୋଷିଆ ପୁଅ ହୋଇଥିବାରୁ ପୂର୍ବ ରାଜାଙ୍କ ବିଧବା ରାଣୀ ତାଙ୍କୁ ସୁଖ ପାଉ ନ ଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଗାଦିରୁ ତଡ଼ିବା ପାଇଁ ନାନା ଉପାୟ ଚାଲିଲା । ପ୍ରଜାମାନେ ଠାଏ ଠାଏ ମେଳି ବାନ୍ଧିଲେ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ବିଚିତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟ କୌଶଳରେ ସକଳ ବିପଦ କୁଆଡ଼େ ପାଣିଫୋଟକା ପରି ଉଭେଇ ଗଲା । କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଯେତେବେଳେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଉପକାର ପାଇଁ ଦିନରାତି ଲାଗିଲେ, ଲୋକେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ତାଙ୍କୁ ନିଜର ପିତା ପରି, ଗୁରୁଦେବ ପରି ଭକ୍ତି କଲେ । ଶେଷରେ ତାଙ୍କ ଗୁଣରେ ଖୁସି ହୋଇ ବିଧବା ରାଣୀ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ନିଜର ପୁଅପରି ଦେଖିଲେ ।

କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ରାଜ୍ୟ ଭିତରେ ନାନା ସଂସ୍କାର ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଜମି ସବୁ ଜରିପ କରାଗଲା । ସ୍ଥାନେ ସ୍ଥାନେ ସ୍କୁଲ ବସିଲା

ରାଜ୍ୟକୁ ପ୍ରଗଣା ପ୍ରଗଣା କରି ସେଥିରେ କର୍ମଚାରୀ ରଖାଗଲା । ଲୋକଙ୍କ ହାରଗୁହାରି ବୁଝିବା ପାଇଁ କଚେରୀ ବସିଲା । ସୁବିଧା ଭାବରେ ଖଜଣା ଆଦାୟ ପାଇଁ କେତେକ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ହେଲା । ଆଜିକାଲି ରାଜଧାନୀ ବାରିପଦାରେ ଯେଉଁ ସ୍କୁଲ ଅଛି, ରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଥମେ ସେଇଠାରେ ମାଇନର ସ୍କୁଲ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ ।

ସେହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ରେଭେନ୍‌ସା ସାହେବ କମିଶନର ଥାନ୍ତି । ରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସେ ଭଲ ପାଉଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେତେବେଳର କଟକ ଇଂଲିଶ୍ ସ୍କୁଲକୁ ଏକାଠି ସତେଇଶ ହଜାର ଟଙ୍କା ଦାନ କରିଥିଲେ । ଏହି ଟଙ୍କା ଯୋଗୁଁ ସ୍କୁଲଟି କଲେଜରେ ପରିଣତ ହେଲା ।

କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉଦାର ଗୁଣ, ଦାନଧର୍ମ ଏବଂ ରାଜ୍ୟରେ ସୁଶାସନ ଦେଖି ସରକାର ତାଙ୍କୁ ମହାରାଜା ଉପାଧି ଦେଇଥିଲେ ।

ବାଳକ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର

ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବଡ଼ ପୁଅ । ୧୮୭୦ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସ ୧୭ ତାରିଖରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ମୟୂରଭଞ୍ଜରେ ସୁଖଶାନ୍ତିର ଦିନ । ରାଜା ପ୍ରଜା ପରମ ଶାନ୍ତିରେ ଦିନ କାଟୁଥିଲେ ।

କଥାରେ ଅଛି, 'ତୁଳସୀ ଦୁଇପତ୍ରରୁ ବାସେ ।' ରାଜକୁମାର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ପିଲାଦିନରୁ ରୂପରେ ଯେପରି ଫୁଟି ପଡ଼ିଲେ, ଗୁଣରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବଢ଼ିଉଠିଲେ । ତାଙ୍କ ପରି ସୁନ୍ଦର ରାଜକୁମାର ସେ ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶା ରାଜମହଲରେ କେହି ନ ଥିଲେ । ଥରେ ସେ ହସି କରି କଥା କହିଲେ ସତେ ଯେପରି ସେଥିରୁ ଅମୃତ ଝରି

ପଢ଼ୁଥିଲେ । ପିତାମାତା ଏପରି ପୁଅଙ୍କୁ ପାଇ, ରାଜ୍ୟବାସୀ ଏପରି ରାଜକୁମାରଙ୍କୁ ଦେଖି, ନିଜ ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ମନେ କଲେ ।

ରୂପ ସଙ୍ଗେ ଗୁଣରେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତେ ମୋହିତ ହୋଇଗଲେ । ପିଲାଦିନେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଖେଳିବାକୁ ଭାରି ଭଲ ପାନ୍ତି । ସାଧାରଣ ପିଲାଙ୍କ ଖେଳ ପରି ସେ ଖେଳନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଗରୁ ତାଙ୍କୁ କିଏ ଶିଖାଇଲା ପରି ନୂଆ ନୂଆ ଖେଳ ଖେଳନ୍ତି । ନିଜେ ନିଜକୁ ହାକିମ ବୋଲି କହି, କେତେ ଗୁଡ଼ିଏ ମାଟି, ପଥର, ଇଟାକୁ ଦୋଷୀ ଲୋକ ବୋଲି ଆଗରେ ଥୋଇ, ମକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରନ୍ତି । କାହାର ଦୋଷ ଦେଖି ଖଲାସ କରନ୍ତି, କାହାକୁ ଦଣ୍ଡ ଦିଅନ୍ତି । କେବେ କେବେ ମଧ୍ୟ ନିଜେ ସେନାପତି ବେଶ ହୋଇ ଗୁଡ଼ିଏ କାଠିକୁ ସୈନ୍ୟକରି ଯୁଦ୍ଧଯାତ୍ରା ଖେଳ ଖେଳି ବସନ୍ତି ।

ଅତି ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପାଠପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପାଠ ପ୍ରତି ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର ଭାରି ଆଗ୍ରହ ଓ ଉତ୍ସାହ ଥିଲା । ଥରେ ସେ ଯାହା ଶୁଣୁଥିଲେ, ସେ କଥା ଆଉ ଥରେ ତାଙ୍କୁ ଘୋଷିବାକୁ ପଡ଼ୁ ନ ଥିଲା ।

ପ୍ରଥମେ ତାଙ୍କୁ ଅବଧାନଙ୍କ ପାଖେ ପଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେ ସମୟରେ ପିଲାମାନେ ଅବଧାନଙ୍କ ପାଖେ ଖଡ଼ିପାଠ ପଢ଼ି ତା ପରେ ବଡ଼ ସ୍କୁଲକୁ ଯାଉଥିଲେ । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଏହିପରି ଅବଧାନଙ୍କ ପାଖେ ଖଡ଼ିପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ରାଜପୁତ୍ର ହେଲେ କ'ଣ ହେଲା, ତାଙ୍କ ମନରେ ତିଳେ ହେଲେ ରାଗ, ଅଭିମାନ, ସାନବଡ଼ ଭାବ ନ ଥିଲା । ପିଲାଦିନୁ ସେ ନିତାନ୍ତ ସରଳ । ତେଣୁ ସେ ଖଡ଼ିପାଠ ପଢ଼ିଲାବେଳେ ଅବଧାନଙ୍କ ପାଖେ ଠିଆ ହୋଇ ପାଠ ଘୋଷିବାକୁ ବା ଅନ୍ୟ ପିଲାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକାଠି ବସିବାକୁ ତିଳେହେଲେ ମନରେ କିଛି ଭାବୁ ନ ଥିଲେ ।

ଜୀବନର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଏହିପରି ସରଳ ଓ ସାଧୁ ପ୍ରକୃତିର ଲୋକ ଥିଲେ । ଖଣ୍ଡପାଠ ଶେଷ କରିବାକୁ ତାଙ୍କୁ ମୋଟେ ଦୁଇ ବର୍ଷ ଲାଗିଥିଲା ।

ନଅବର୍ଷ ବୟସରେ ମହାରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବ୍ରତ କରାଇଲେ । ସେତେବେଳକୁ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଇଂରେଜି ଓ ସଂସ୍କୃତ ପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ।

ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ମହାରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସୁଖମୟ ଜୀବନରେ ଦୁଃଖର ଛାୟା ଆସି ପଡ଼ିଲା। ରାଜକୁମାର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ବସନ୍ତ ରୋଗରେ ପଡ଼ିଲେ ।

ଏ ବିପଦବେଳେ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସଂସାର ଅନ୍ଧାର ଦିଶିଲା । ରୋଗ ଶେଯ ପାଖେ ବସି ଦିନରାତି ଭଗବାନଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ, 'ପ୍ରଭୁ, ମୋ ଜୀବନ ନେଇ ଶ୍ରୀରାମର ଜୀବନ ରକ୍ଷା କର ।'

ଇତିହାସରେ ଶୁଣାଯାଉଛି ଯେ, ହୁମାୟୁନଙ୍କ ଜୀବନ ରକ୍ଷା ପାଇଁ ବାବର ପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖେ ଏହିପରି ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଥିଲେ । ମୟୂରଭଞ୍ଜର ରାଜଦାଣ୍ଡରେ ସେଦିନ ଏହିପରି ଦୃଶ୍ୟ ଘଟିଲା । ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନାର କିଛି ଦିନ ପରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଶରୀର ଆରୋଗ୍ୟ ହୋଇ ଆସିଲା ଏବଂ କ୍ରମେ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ବସନ୍ତ ରୋଗରେ ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ । କିଛି ଦିନ ପରେ ସେହି ରୋଗରେ ତାଙ୍କର ଜୀବନଦୀପ ଲିଭିଗଲା ।

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଏ ଦୁଃଖ ବଡ଼ ବାଧିଥିଲା । ଏ ଦୁଃଖ ତାଙ୍କ ମନରୁ ପାସୋର ନ ଯାଉଣୁ ପୁଣି ଆଉ ଏକ ବଜ୍ର ଆସି ପଡ଼ିଲା । ତାଙ୍କର ମାଆ ସଂସାର ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ ।

ଛାତ୍ର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର

ପିତାମାତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ କେତେ ବର୍ଷ ପାଇଁ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଏକପ୍ରକାର ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ତାଙ୍କ ପାଠ ପଢ଼ା ପାଇଁ ସରକାର ପକ୍ଷରୁ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଗଲା । ସେ ସମୟରେ ବଙ୍ଗ-ବିହାର-ଓଡ଼ିଶାର ଲେଫ୍‌ଟେନାଣ୍ଟ ସାହେବ ତାଙ୍କ ପଢ଼ାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ପାଇଁ କର୍ଣ୍ଡେଲ୍ ବୋଲି ଜଣେ ସାହେବଙ୍କୁ କଟକ ପଠାଇଲେ । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ମୟୂରଭଞ୍ଜରୁ ଯାଇ କଟକରେ ଥିବା ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଭବନରେ ଗୁରୁ କର୍ଣ୍ଡେଲ୍‌ଙ୍କ ପାଖରେ ପାଠ ପଢ଼ାରେ ମନ ଦେଇ ଲାଗିଗଲେ । ତାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ପଢ଼ାଇବା ପାଇଁ ଆଉ ଜଣେ ଓଡ଼ିଆ ପଣ୍ଡିତ ମଧ୍ୟ ଥାଆନ୍ତି । ମହାରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ସେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଆଗରୁ ବାଛିଦେଇ ଶିକ୍ଷକ କରି ରଖାଇ ଥିଲେ । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ପିଲାଦିନୁ ଏହାଙ୍କ ପାଖରେ ସଂସ୍କୃତ ଓ ଇଂରେଜୀ ପଢ଼ା ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର କର୍ଣ୍ଡେଲ୍ ସାହେବଙ୍କ ପାଖେ ବାର ବର୍ଷ କାଳ ରହି ପାଠ ପଢ଼ିଥିଲେ । କର୍ଣ୍ଡେଲ୍ ସାହେବ ଜଣେ ଅତି ଉତ୍ତମ ଲୋକ । ଆପଣା ପୁଅ ପରି ସେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସ୍ନେହ, ଆଦର କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଚରିତ୍ର ଗଠନ ପାଇଁ ସେ ମୁହୂର୍ତ୍ତେ ହେଲେ ହେଳା କରି ନାହାନ୍ତି । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ମଧ୍ୟ ଗୁରୁଙ୍କର ସ୍ନେହ ଆଶ୍ୱାସନା ପାଇ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ବଡ଼ ଅନୁରକ୍ତ ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ।

ଦୁହେଁ ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟ, ମାତ୍ର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ସାଙ୍ଗସାଥି ପରି ଥିଲେ । ପାଠପଢ଼ାଠାରୁ ଘୋଡ଼ାଚଢ଼ା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସବୁଥିରେ ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କର ପରମ ସାଥି ଥିଲେ । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଉଦାର ହୃଦୟ, ସରଳ ପ୍ରକୃତି ଦେଖି ଗୁରୁ କର୍ଣ୍ଡେଲ୍ ସାହେବ ଏତେ ମୁଗ୍ଧ

ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲେ ଯେ, ସେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଗରେ ସବୁବେଳେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଶଂସା ଗାଉଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଇଂରେଜୀରେ ବଡ଼ ଦକ୍ଷତା ଥିଲା । ଖେଳିବାକୁ, ଶିକାର କରିବାକୁ ପିଲାଦିନୁ ତାଙ୍କ ମନରେ ବଡ଼ ଉତ୍ସାହ ଖେଳୁଥିଲା । ତାଙ୍କ ପରି ସାହସୀ ରାଜକୁମାର ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ କେହି ନ ଥିଲେ ବୋଲି କହିଲେ ଚଳେ ।

ସିଂହାସନରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର

ପାଠ ପଢ଼ିବା ପିପାସା ହୃଦୟରୁ ନ ତୁଟୁଣୁ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପଢ଼ା ଛାଡ଼ିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । କଟକ କଲେଜରେ ସେ ଆଇ. ଏ. ପାଶ୍ କରିବା ପରେ ରାଜ୍ୟକୁ ଫେରି ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ରାଜକାର୍ଯ୍ୟରେ ସେ ସବୁବେଳେ ଲାଗିରହି ମଧ୍ୟ ପଢ଼ାପଢ଼ି ଛାଡ଼ିଲେ ନାହିଁ । ଘରେ ଘରୋଇ ଶିକ୍ଷକ ରଖାଇ ବି. ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେବା ପାଇଁ ସଜ ହେଲେ । ମାତ୍ର ନାନା ଅସୁବିଧା ଯୋଗୁଁ ସେ ପରୀକ୍ଷାରେ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଭୋଗବିଳାସ ଭିତରେ ବଢ଼ି, ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଜନ ପାଇଁ ସେ ଯେପରି କଠୋର ପରିଶ୍ରମ କରୁଥିଲେ, ବାସ୍ତବିକ ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କର ଅନୁକରଣ କରିବାର କଥା ।

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏତେ ବେଶୀ ପଢ଼ୁଥିଲେ ଯେ, ସେଥିରେ ତାଙ୍କ ଦେହ ବେରାମ ହେବା ଆଶଙ୍କା ହେଉଥିଲା । ଥରେ କଲିକତାଠାରେ ତାଙ୍କ ଆଖି ଖରାପ ହେଲା । ଡାକ୍ତରମାନେ ଚିକିତ୍ସା କରି ତାଙ୍କୁ ଏକ ଅନ୍ଧାର ଘରେ ରହିବାକୁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଲେ ଏବଂ କୌଣସି ବହିପତ୍ର ପଢ଼ିବାକୁ ମନାକଲେ । ମାତ୍ର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ବହି ନ ପଢ଼ି ରହି ପାରିଲେ ନାହିଁ,

ଲୁଟର କରି ପଢ଼ିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଏହାଦ୍ୱାରା ରୋଗ ଆହୁରି ବଢ଼ିଲା । ଶେଷକୁ ଡାକ୍ତର ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ତାଙ୍କ ଆଖି ବନ୍ଧନ କରାଇ ଚିକିତ୍ସା କଲେ ।

୧୮୯୨ ମସିହା ଅଗଷ୍ଟ ମାସ ୧୫ ତାରିଖରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ମୟୂରଭଞ୍ଜର ସିଂହାସନରେ ବସିଲେ । ରାଜଦଣ୍ଡ ଧରିଲା ଦିନୁ, ନିଜ ହାତରେ ରାଜ୍ୟର କ୍ଷମତା ପାଇଲା ଦିନୁ ସେ ରାଜ୍ୟର ମଙ୍ଗଳପାଇଁ, ପ୍ରଜାଙ୍କ ହିତପାଇଁ ମନପ୍ରାଣ ଢାଳିଦେଲେ ।

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ସରଳତାର ଅବତାର କହିଲେ ଚଳେ । ଗର୍ବ, ଅହଙ୍କାର ତାଙ୍କ ହୃଦୟରେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ନ ଥିଲା । ପିଲାଦିନେ ସେ ସାଙ୍ଗ ସାଥିଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅବାଧରେ ମିଶି ଖେଳୁଥିଲେ, ସ୍କୁଲ ବୟସରେ ସହପାଠୀଙ୍କ ସହିତ ସରଳ ଭାବରେ ମିଶୁଥିଲେ ଏବଂ ରାଜଦଣ୍ଡ ଧରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମାନ ଭାବରେ ଦେଖୁଥିଲେ । ପାଠ ପଢ଼ୁଥିଲା ବେଳେ ସେ ଅନେକ ସ୍ଥାନ ବୁଲି ଯାଇଥିଲେ ମାତ୍ର ରାଜବେଶ ବା ରାଜଚିହ୍ନ ତାଙ୍କରେ ସେ ଯିବା ଇଚ୍ଛା କରୁନଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି ସରଳ ପ୍ରକୃତି ଯୋଗୁଁ ସେ ସବୁଠାରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅତି ପ୍ରିୟପାତ୍ର ହୋଇଥିଲେ ।

ପ୍ରଜାପାଳନ ରାଜାର ଧର୍ମ, ଏ କଥା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ଭଲ ରୂପେ ଜଣାଥିଲା । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକଙ୍କ ମଉଡ଼ମଣି ହେବା ପାଇଁ ଯେତେ ଯେତେ ଗୁଣ ଦରକାର, ସେ ସବୁ ମହତ୍‌ଗୁଣ ତାଙ୍କ ଠାରେ ଥିଲା ।

ରାଜଦଣ୍ଡ ଧରିବା ପରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ରାଜନୀତି ଓ ଦର୍ଶନ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଭଲ କରି ପଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଲେ । ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ଏକ ଆଦର୍ଶ ରାଜ୍ୟ କରି ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ ସେ ବରାବର ଚେଷ୍ଟା

କଲେ । ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ପାଠ ପଢୁଥିବା ବେଳୁ ସେ ଏହି ମହତ୍ ଭାବକୁ ମନରେ ରଖିଥିଲେ । ଏବେ ନିଜର ବହୁଦର୍ଶିତା ରୂପେ ଗୁଣୀ ଓ ଉଦାର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ପାଖରେ ରଖି ଶାନ୍ତିରେ ପ୍ରଜା ଚାଳିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଦାସଙ୍କ ମହିମା ଫୁଟି ଉଠୁଥିଲା । ତାଙ୍କ ଗୁଣରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ତାଙ୍କୁ ନିଜ ରାଜସରକାରର ଓକିଲ ପଦରେ ବରଣ କରି ନେଲେ । ସ୍ୱର୍ଗତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସେତେବେଳେ ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ତାଙ୍କର ପରମ ସଖା ରୂପେ ପରାମର୍ଶଦାତା ଥିଲେ । ଦୁହେଁ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ପ୍ରାଣର ସହିତ ଭଲ ପାଉଥିଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯେତେବେଳେ ପୃଥିବୀ ଭ୍ରମଣରେ ବାହାରିଲେ ସେହି ସମୟରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ଗୋଟିଏ ଗୀତ ଲେଖିଥିଲେ ।

"ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାରାଜା ପରଜା ପରାଣଧନ
ଯାଉଛ କେଉଁ ବିଦେଶେ ହେ ଭଞ୍ଜ କଞ୍ଜ-ତପନ ।
× × × ×
"ଭୁଲିବ ନାହିଁ ଭୂପାଳ ସରଳ ଶୁଦ୍ଧ ସଜଳ
ମେଘାସନ ଘୃତକୁଞ୍ଜ ବୁଢ଼ାବଳଙ୍ଗ ପୁଳିନ
ଗୋହାଡ଼ ପାହାଡ଼ ଦେଶ, ଭୁଲିବ ନାହିଁ ନରେଶ
ଘେନ ଭବ୍ୟ ଅବଧାନେ ଏ ବିମଳ ନିବେଦନ ।"

ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓ ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଘନିଷ୍ଠ ବନ୍ଧୁତା ଥିଲା ଯେ, କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କଲାବେଳେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଗୋପବନ୍ଧୁଙ୍କ ବିନା ପରାମର୍ଶରେ କରୁ ନ ଥିଲେ ।

ରାଜା ହେବାର ଚାରିବର୍ଷ ପରେ ୧୮୯୬ ମସିହାରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବିବାହ ହେଲା । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କ ବୟସ ୨୫

ବର୍ଷ । ନିଜର ସହଧର୍ମିଣୀ ରୂପେ ସେ ଯାହାଙ୍କୁ ପାଇଲେ, ରୂପରେ ଗୁଣରେ ସେ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ପରି । ତାଙ୍କ ନାଁ ଥିଲା ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁମାରୀ ।

ଏହି ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ହୃଦୟରେ ଘୋର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଥିଲା । ସେହି ସମୟରେ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମର ସ୍ରୋତ ବଙ୍ଗ ଦେଶରେ ବହୁଥିଲା । ରାଜା ରାମମୋହନଙ୍କ ଉଦାର ମତରେ ଶହ ଶହ ଲୋକ ଦୀକ୍ଷିତ ହେଉଥିଲେ । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ସେହି ଧର୍ମର ପରିଚୟ ପାଇ ନିଜକୁ ସେହି ଭାବରେ ଗଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଲେ ।

ଗୃହୀ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର

ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁମାରୀଙ୍କୁ ବିଭା ହେବା ପୂର୍ବରୁ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମର ପ୍ରଧାନ ପ୍ରଚାରକ ଓ ଭକ୍ତ କେଶବଚନ୍ଦ୍ର ସେନଙ୍କ ଜ୍ୟେଷ୍ଠା କନ୍ୟାଙ୍କ ସହିତ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଚାଲିଥିଲା । ସେଥିରେ ପ୍ରଜାମାନେ ଆପତ୍ତି କଲେ ଯେ ହିନ୍ଦୁ ହୋଇ ବ୍ରାହ୍ମ କନ୍ୟା ବିଭାହେବା ଧର୍ମ-ବିରୁଦ୍ଧ । ଲୋକମତ ପ୍ରତି ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ବଡ଼ ଖାତିର ଥିଲା । ସେ ଏ ବିଷୟରେ କିଛି ନ କହି ନୀରବ ରହିଲେ । କେଶବଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କନ୍ୟାଙ୍କୁ ବିଭା ହେବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ପ୍ରବଳ ଇଚ୍ଛା ଥିଲେ ସୁଦ୍ଧା କେବଳ ପ୍ରଜାରଞ୍ଜନ ଲାଗି, ତାଙ୍କ ଅସନ୍ତୋଷ ଭାଜନ ନ ହେବା ପାଇଁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଛାଡ଼ିଲେ ।

ରାଜରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁମାରୀ ତିନୋଟି ସନ୍ତାନ ପ୍ରସବ କରି ସଂସାର ଛାଡ଼ି ଚାଲିଗଲେ । ବଡ଼ଟି କନ୍ୟା ଶ୍ରୀପଦମଞ୍ଜରୀ, ମଝିଆଟି ବଡ଼ପୁଅ ସ୍ୱର୍ଗତ ମହାରାଜା ପୂର୍ଣ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଏବଂ ସାନଟି ପ୍ରତାପଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ।

ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁମାରୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ତାଙ୍କୁ ଏତେଦୂର ବାଧିଥିଲା ଯେ ସେ ସେଠି କେତେବର୍ଷ ଜୀବନର ଭୋଗ ବିଳାସରୁ ଅଲଗା

ହୋଇଥିଲେ । ସବୁବେଳେ ଗର୍ଭୀର ଦୁଃଖରେ ସବୁ କଥା ଭଗବାନଙ୍କ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଦିନ କାଟୁଥିଲେ । ବେଳେ ବେଳେ ସଂସାର ତାଙ୍କୁ ନିତାନ୍ତ ଅସାର ବୋଧ ହେଉଥିଲା ।

ତେଣେ କେଶବଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଯେଉଁ କନ୍ୟା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ବିଭା ହେବା ପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ, ସେ ତାଙ୍କର ଧ୍ୟାନରେ ଅବିବାହିତା ରହିଥିଲେ । ଯାହାଙ୍କୁ ଥରେ ବିଭାହେବା ପାଇଁ ହୃଦୟ ଦାନ କରିଥିଲେ, ତାଙ୍କର ରୂପ ଗୁଣକୁ ହୃଦୟରେ ଧ୍ୟାୟି ପୂଜା କରୁଥିଲେ ।

ଏହିପରି ସମୟରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ବିବାହର ପ୍ରସ୍ତାବ ଉଠିଲା । ବ୍ରାହ୍ମ ମହିଳାକୁ ବିଭା ହେବା କଥାରେ ପୁଣି ଚହଳ ପଡ଼ିଲା ।

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ପିଲାଦିନୁ ଦୁଃଖର ଦାଉ ସହି ଆସିଥିଲେ । ବାଲ୍ୟବୟସରେ ପିତାମାତା ସଂସାରରୁ ବିଦାୟ ନେଇଗଲେ, ଯୌବନରେ ରାଣୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀକୁମାରୀଙ୍କ କାଳ ହୋଇଗଲା; ତା ପରେ ଦ୍ୱିତୀୟ ଥର ବିଭା ହେବାର କଷ୍ଟ ଦିନ ଉତ୍ତାରୁ ତାଙ୍କ ହୃଦୟର ସ୍ନେହ ପ୍ରତିମା କନ୍ୟା ଶ୍ରୀପଦ୍ମମଞ୍ଜରୀଙ୍କ ଅକାଳମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ଏ ଦୁଃଖରେ ସେ ଭାଜି ପଡ଼ିଲା ପରି ହେଲେ ।

ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର

ସିଂହାସନରେ ବସିବାର ଦୁଇ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ବୁଝାସୁଝା କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ରାଜା ହେଲା ବେଳକୁ ସେ ରାଜ୍ୟର ଭଲମନ୍ଦ କଥା, ପ୍ରଜାଙ୍କ ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ବିଷୟ ଭଲ ଭାବରେ ଜାଣି ପାରିଥିଲେ । ରାଜଦଣ୍ଡ ଧରି ପ୍ରଜାମାନଙ୍କ ମନ ନେଇ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଲାଗି ସେ ଗୋଟିଏ କାଉନ୍‌ସିଲ

ଗଢ଼ିଲେ । କେତେଜଣ ସରକାରୀ ଏବଂ ବେସରକାରୀ ମେମ୍ବରଙ୍କୁ ନେଇ କାଉନ୍‌ସିଲଟି ଗଢ଼ାହେଲା । ନିଜେ ସେ କାଉନ୍‌ସିଲର ସଭାପତି ହେଲେ । କୌଣସି ଆଇନର ବଦଳାବଦଳି ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ, ନୂଆ ଆଇନ ଗଢ଼ିବାକୁ ହେଲେ, ଏହି କାଉନ୍‌ସିଲ୍‌ର ମତ ନନେଇ ସେ କିଛି କରୁ ନଥିଲେ ।

ସ୍ୱର୍ଗତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅମଳରେ ରାଜ୍ୟର ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ ବଦଳି ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଜଟିଳ ଥିଲା । ସୁବିଧା ଓ ଶାନ୍ତିରେ ରାଜ୍ୟ ଶାସନ କରିବା ପାଇଁ ସେ ବିଚାର ଓ ଶାସନ ବିଭାଗକୁ ଅଲଗା ଅଲଗା କରିଦେଲେ । ଏହାର ଫଳରେ ସେ ନିଜେ ରାଜା ଆସନରେ ବସି ଯେ ଆଦେଶ ଦେଉଥିଲେ ସେହି ଆଦେଶରେ ଭଲମନ୍ଦ, ଦୋଷାଦୋଷ ବିଚାର, ବିଚାର-ବିଭାଗ କରିବାର ସୁବିଧା ପାଉଥିଲା । ଦରକାର ବେଳେ ତାଙ୍କ ଆଦେଶର ମଧ୍ୟ ଦୋଷ ଦେଖାଇ ଦିଆ ହେଉଥିଲା । ଦୋଷ ତ୍ରୁଟି ସେ ଆଗ୍ରହରେ ନିଜର ଭୁଲ ସ୍ୱୀକାର କରୁଥିଲେ ।

ତାଙ୍କ ଅମଳରେ ଶାସନ ସୁବିଧା ପାଇଁ ରାଜ୍ୟକୁ ଚାରୋଟି ବିଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରାଯାଇ ନୂଆ ନୂଆ ଶାସନ ବିଭାଗ ଖୋଲିଲା । ନୂଆ ଆଇନ ଗଢ଼ା ହୋଇ ଶିକ୍ଷା, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ପୁଲିଶ ବିଭାଗର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ଆଗେ ଯେଉଁମାନେ ପୁଲିଶ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ, ସେଥିରେ ଶାସନ ସୁବିଧା ହେଉ ନଥିଲା । ପୁରୁଣା-କାଳିଆ ଗାଁ ସରଦାର ପ୍ରଥାରେ କାର୍ଯ୍ୟ ଚାଲିଥିଲା । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏସବୁ ପୁରୁଣାକାଳିଆ ନିୟମ ଉଠାଇ ଦେଇ ଇଂରେଜ ଶାସିତ ରାଜ୍ୟର ପୁଲିଶ ବିଭାଗ ପରି ନିଜ ରାଜ୍ୟର ପୁଲିଶ ବିଭାଗ ଗଢ଼ିଲେ । ଗାଁ ଗାଁରେ ମଧ୍ୟ ପଞ୍ଚାୟତ ଗଢ଼ାଗଲା । ରାଜ୍ୟର

ଛକ ସ୍ଥାନମାନଙ୍କରେ ଶାନ୍ତି ରକ୍ଷାପାଇଁ ପୁଲିଶଥାନା ସବୁ ରହିଲା ।

ଖାଲି ଏତିକ ନୁହେଁ, ଶିକ୍ଷା ଓ ଆଇନ ବିଭାଗ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଭାରି ନଜର ରହିଥିଲା । ସେ ଷଟେ ନୂଆ ନୂଆ ଆଇନ ଗଢ଼ି, ତାକୁ କାଉନ୍‌ସିଲରେ ପକାଇ ଚଳାଇବାରେ ଲାଗିଲେ । ବିଚାର ପାଇଁ କଚେରି ସବୁ ବସିଲା । ସେ ସବୁ ବିଭାଗର ଉପରେ ରହି ନ୍ୟାୟ ଅନ୍ୟାୟ ବିଚାର ଦେଖୁଥିଲେ ।

ଅନେକ ସ୍ଥାନରେ ଦେଖାଯାଏ ଯେ, ଲୋକ ଅଧିକାର ପାଇଲେ ଭୋଗ ବିଳାସ ବା ଗର୍ବରେ ମାତି ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖେ ନାହିଁ । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରତି ଏହା ସ୍ୱପ୍ନର କଥା ଥିଲା । ଉପରେ ଭଗବାନ, ତଳେ ଜନ୍ମଭୂମି ଏବଂ ହୃଦୟ ଭିତରେ ବିବେକ ଚିନ୍ତାକରି ସେ ଯାହା ହେଲେ କରୁଥିଲେ ।

କେତେବର୍ଷ ଭିତରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଏହି ଶାସନ ପ୍ରଣାଳୀ ଦେଖି ଇଂରେଜ ସରକାର ତାଙ୍କୁ ମହାରାଜା ଉପାଧି ଦେଲେ ।

ବିଦେଶରେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର

ଆଗରୁ କୁହା ଯାଇଛି, ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ଦେଶ ବିଦେଶ ବୁଲିବା ପାଇଁ ଭାରି ଇଚ୍ଛା ଥିଲା । ଅତି ପିଲାଦିନୁ ସେ ବଣ, ଗିରି, ପାହାଡ଼, ନଦୀ, ହ୍ରଦ, ସମୁଦ୍ରର ଶୋଭା ଦେଖି ଭାରି ମୁଗ୍‌ଧ ହେଉଥିଲେ । ପ୍ରକୃତି ଶୋଭାରେ ସେ ନିଜକୁ ପାସୋରି ଦେଉଥିଲେ । ପାଠ ପଢ଼ିବା ବେଳେ ସେ ଲଙ୍କା ଦ୍ୱୀପ ବୁଲି ଯାଇଥିଲେ ଏବଂ ଦାର୍ଜିଲିଂ ଯାଇ ସେଠାରେ କେତେ ଦିନ କଟାଇଥିଲେ । ରାଜା ହେବା ପରେ ତାଙ୍କର ଏହି ଇଚ୍ଛା ଆହୁରି ବେଶୀ ବଢ଼ିଲା । ସେ ଭାବିଲେ, ପୃଥିବୀର ନାନା ଦେଶ ବୁଲି ସେ

ସବୁ ଦେଶର ଶାସନ ପ୍ରଥା ନିଜେ ଆଲୋଚନା କରି ସଭ୍ୟ ଦେଶ ଢଙ୍ଗରେ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ରାଜ୍ୟ କରି ଗଢ଼ିବେ । ଏହି ଇଚ୍ଛାରେ ସେ ପୃଥିବୀ ଭ୍ରମଣରେ ବାହାରିଲେ ।

୧୯୧୦ ମସିହା ମେ ମାସ ୮ ତାରିଖରେ ଏହି ଯାତ୍ରା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ପ୍ରଥମେ ସେ ଚୀନ ଦେଶରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଠାର କେତେ ବଡ଼ ଲୋକଙ୍କ ପରିଚୟ ଲାଭ କରି ଜାପାନ ଗଲେ । ଜାପାନ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଦେଖା ସାକ୍ଷାତ ହେଲା । ଜାପାନର ଶିକ୍ଷା ସଭ୍ୟତା ଏବଂ ସେ ଦେଶର ପ୍ରକୃତି ଶୋଭାରେ ସେ ଏତେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇଯାଇଥିଲେ ଯେ, ପରଜନ୍ମରେ ସେ ଜାପାନ ଦେଶରେ ଜନ୍ମ ହେବା ପାଇଁ କଥା ଛଳରେ କହି ପକାଇଥିଲେ ।

ଜାପାନଠାରୁ ଆମେରିକା ଯାତ୍ରା ହେଲା । ଜଗତର ବିଖ୍ୟାତ ନାଏଗ୍ରା ପ୍ରପାତ ଦେଖି, ନାନା ବିଚିତ୍ର ସ୍ଥାନ ଭ୍ରମଣ କରି ସେ ଯୁକ୍ତରାଜ୍ୟର ପ୍ରଧାନ ସହର ନିଉୟର୍କ ସହରକୁ ଗଲେ । ସେଠାରେ ଜଣେ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଘରେ କିଛି ଦିନ କଟାଇ ଇଂଲଣ୍ଡ ଆସିଲେ । ଆମେରିକାର ଗୌରବମୟ ବିଭବ ଦେଖି ସେହି ଆଦର୍ଶରେ ସେ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ଗଢ଼ିବା ପାଇଁ କାମନା କରିଥିଲେ ।

ଇଂଲଣ୍ଡରେ ଥିଲାବେଳେ ତାଙ୍କ ଦେହ ଖରାପ ହେଲା । କିଛି ଦିନ ତାଙ୍କୁ ସେଠାରେ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଚିକିତ୍ସାରେ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ସେହିଠାରେ ସେ ଭାରତର କେତେ ବଡ଼ ଲୋକ ଏବଂ ଭାରତମନ୍ତ୍ରୀ ଓ ପାର୍ଲିଆମେଣ୍ଟର ଅନେକ ସଭ୍ୟଙ୍କ ସହିତ ପରିଚିତ ହେଲେ । ନିଜେ ସମ୍ରାଟଙ୍କ ସହିତ ତାଙ୍କର ଆଳାପ ହୋଇଥିଲା ।

ଏହିପରି ଭାବରେ ଚୀନ, ଜାପାନ, ଆମେରିକା, ଇଂଲଣ୍ଡ ବୁଲି ମହାରାଜା ଯେତେବେଳେ ଆସି ନିଜ ରାଜ୍ୟରେ ପହଞ୍ଚିଲେ, ଇଂରେଜ ସରକାର ତାଙ୍କର ଗୁଣରେ ଏବଂ ଶାସନ ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ପୁରୁଷାନୁକ୍ରମେ ମହାରାଜା ଉପାଧି ଦେଇ ବହୁ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇଥିଲେ ।

୧୯୧୦ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସ ୧୨ ତାରିଖରେ ଦିଲ୍ଲୀରେ ଭାରତ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଦରବାର ହେଲା । ସେତେବେଳେ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ସମ୍ରାଟ୍ କଲିକତା ଆସିଲାବେଳେ ସେ ନିଜ ରାଜ୍ୟର ଓଡ଼ିଆ ପାଇକମାନଙ୍କର ବିଖ୍ୟାତ ଛଉନାଚ ଦେଖାଇବାର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଥିଲେ । ସେ ନାଚ ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଖୁସି ହୋଇଥିଲେ ।

ପ୍ରଜାରଞ୍ଜକ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର

ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଓଡ଼ିଶାର ଜଣେ ଆଦର୍ଶ ରାଜା ଥିଲେ । ଜଙ୍ଗଲମୟ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟକୁ ସେ ଯେପରି ଭାବରେ ନୂଆ କରି ଗଢ଼ିଥିଲେ ଭାବିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାକୁ ହୁଏ । ତାଙ୍କ ଅମଳରେ ରାଜ୍ୟର ସକଳ ଦିଗରେ ଉନ୍ନତିର ସୁଅ ବହିଲା ।

ସୂର୍ଯ୍ୟ ଉଦୟ ହେଲେ ଯେପରି ଜଗତ ହସିଉଠେ, ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ସିଂହାସନରେ ବସିବା ଦିନରୁ ରାଜ୍ୟର ସୁଖଶ୍ରୀ ସେହିପରି ଫୁଟି ଉଠିଲା । ମହାରାଜା କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଅମଳରେ ସମଗ୍ର ରାଜ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ ଚାରିଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା କର ଆଦାୟ ହେଉଥିଲା । ମାତ୍ର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଗାଦିରେ ବସି ଏପରି ଶାସନ ଚଳାଇ ଦେଲେ ଯେ, କେତେବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ରାଜସ୍ୱର ପରିମାଣ ୧୪ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଯାଏଁ ଉଠିଗଲା । ଅଥଚ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଏଥିପାଇଁ ଭାବିବାକୁ ପଡ଼

ନଥିଲା । ଏହି ଆଦାୟ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲା ।

ମୟୂରଭଞ୍ଜ ପ୍ରକୃତି-ରାଣୀଙ୍କ ଅସରନ୍ତି ଭଣ୍ଡାର କହିଲେ ଚଳେ । ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ପାହାଡ଼ ଭିତରେ କେତେ ଅମୂଲ୍ୟ ଜିନିଷ ରହିଛି, ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହା କଳନା କରି ହୋଇପାରି ନଥିଲା । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ସେହି ସବୁ ସମ୍ପଦକୁ ବାହାରକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଦେଲେ । ଆଗେ ଜଙ୍ଗଲ ବିଭାଗରୁ ତିରିଶି ହଜାର ଟଙ୍କା ଆଦାୟ ହେଉ-ଥିଲା । ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର କେତେକ ଆଇନ କଟକଣା ଉଠାଇ ଏପରି ଭାବରେ ଜଙ୍ଗଲ ବିଭାଗକୁ ଗଢ଼ି ଦେଲେ ଯେ, ଆଦାୟ ପରିମାଣ ପ୍ରାୟ ଅଢ଼େଇ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ହୋଇଗଲା ।

ମୟୂରଭଞ୍ଜରୁ ସୁନା ମିଳେ । ପର୍ବତ ଭିତରେ ଲୁହାର ଖଣି ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଏ ସବୁର ବ୍ୟବସାୟ ଚଳିଲା । ବୈଜ୍ଞାନିକ ଉପାୟରେ ଲୁହା ଆମଦାନି ହେଲା । ୧୯୦୬ ମସିହାଠାରୁ ଟାଟା କମ୍ପାନୀ ପଟା ନେଇ ଗୋରୁମହିଷାଣି ଓ ସୁଲେଇପାଟ ପର୍ବତରୁ ଲୁହା ଆମଦାନି କରୁଛନ୍ତି ।

ରାଜ୍ୟର କୃଷି ଉପରେ ମହାରାଜାଙ୍କର ଭାରି ନଜର ଥିଲା । ଆଗେ ଯାହା ଚାଷ ଜମି ଥିଲା ତାହା କେବଳ ବର୍ଷାପାଣି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରୁଥିଲା । ସବୁବେଳେ ଫସଲ ଆମଦାନିର ସୁବିଧା ନ ଥିଲା । ଏହି ଅଭାବ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ସେ ରାଜକୋଷରୁ ୬ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ବ୍ୟୟ କରି ହଳଡିହ ଓ ହଳଦିଆ ନାମକ ଦୁଇ ସ୍ଥାନରେ ଦୁଇଟି ଜଳଭଣ୍ଡାର ଖୋଲିଲେ । ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଥିଲା, ବୁଢ଼ାବଳଙ୍ଗ ନଦୀର ସବୁ ପାଣିକୁ ଉପରମୁଣ୍ଡରେ ଅଟକାଇ ରାଜ୍ୟ ତମାମ ଚାଷବାସର ସୁବିଧା କରାଇ ଦେବେ । ଏହାଛଡ଼ା ଶିମିଳିପାଳ ପର୍ବତରେ ବୁଢ଼ାବଳଙ୍ଗ ନଦୀର ଯେଉଁ

ଜଳପ୍ରପାତ ଅଛି, ସେଥିରୁ ବିଦ୍ୟୁତ୍ ବାହାର କରିବେ—ଏହି ସବୁ କଳ୍ପନା କେବଳ କଳ୍ପନାରେହିଁ ରହିଲା ।

ରୂପ୍‌ସା ଷ୍ଟେସନଠାରୁ ରାଜଧାନୀ ବାରିପଦା ଯାଏ ରାଜ୍ୟରେ ଯେଉଁ ରେଳଲାଇନ ପଡ଼ିଛି ତାହା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ କୀର୍ତ୍ତି । ଏଥିପାଇଁ ସେ ପ୍ରାୟ ଛଅ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ଏହି କୀର୍ତ୍ତିର ଶୁଭ ଦିଆ ହେଲା, ସେ ସମୟର ଗ୍ରେଟ୍‌ଲାଟ ସାହେବ ବାରିପଦାକୁ ଆସିଥିଲେ ।

ରାଜ୍ୟର ବେପାର ବଣିଜ ସୁବିଧା ପାଇଁ ମହାରାଜା ରାଜ୍ୟ ଭିତରେ ଅଳ୍ପ କେତେ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ପାଞ୍ଚଶହ ଦୁଇ ମାଇଲ ରାସ୍ତା ତିଆରି କରାଇ ଦେଲେ । ଏଥିରେ ରାଜ୍ୟର ଶାସନ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ସୁବିଧା ହେଲା ।

ରାଜ୍ୟରେ ନୂଆ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗ ଖୋଲିଲା । ବାରିପଦାର ମାଇନର ସ୍କୁଲଟି ହାଇସ୍କୁଲରେ ପରିଣତ ହେଲା । ଏଥିପାଇଁ ବହୁତ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରାଗଲା । କେତେ ସ୍ଥାନରେ ନୂଆ ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ ବସିଲା । ତାଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ରାଜ୍ୟଟାରେ ମୋଟେ ୪୪ ଗୋଟି ପ୍ରାଇମେରୀ ସ୍କୁଲ ଥିଲା । ମାତ୍ର ସେ ରାଜଦଣ୍ଡ ଧରିବାର ୧୮ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସ୍କୁଲ ସଂଖ୍ୟା ଏଥିର ଦଶଗୁଣ ବଢ଼ିଗଲା । ସବୁ ସ୍କୁଲ ପାଇଁ ନୂଆ ନୂଆ ଘର ତିଆରି ହେଲା । ଏହି ସବୁ ସୁବିଧା ଯୋଗୁଁ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଦିନକୁ ଦିନ ଶିକ୍ଷା ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ମଧ୍ୟ ବଢ଼ିଲା । ଛାତ୍ରସଂଖ୍ୟା ବହୁତ ବଢ଼ିଲା ।

କେବଳ କୃଷିଦ୍ୱାରା ଗରିବ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଦୁଃଖ ମୋଚନ ହେବ ଭାବି, ସେ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ନାନାପ୍ରକାର କୃଷି ପାଇଁ ଉତ୍ସାହ ଦେଉଥିଲେ । ନାନା ପ୍ରକାର ଫସଲର ମଞ୍ଜି ଅଣାଇ ଲୋକଙ୍କ

ମଧ୍ୟରେ ବଣ୍ଟାଯାଉଥିଲେ ଏବଂ ଆଦର୍ଶ ଫସଲ କରାଇ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଉ ଥିଲେ । ରାଜ୍ୟର ଜଙ୍ଗଲରେ ରବର ଆମଦାନି ପାଇଁ ରବର ଗଛ ଆଣି ଲଗାଇଲେ, କଦାଚିଷ ବିଷୟରେ ନାନା-ପ୍ରକାର ସୁବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇଲେ । ଗରିବ ଲୋକେ କାଳେ ଏ ସବୁ ଚାଷ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, ଏଥିଲାଗି ସେ ହଳ ବଳଦ ଏବଂ ମଞ୍ଜି କିଣିବାକୁ ଅଳ୍ପ ସୁଧରେ ଋଣ ଦେବା ସୁବିଧା କରାଇ ଦେଇଥିଲେ ।

ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଜଙ୍ଗଲରେ ଆଉ ଏକ ଲାଭଜନକ ବ୍ୟବସାୟ ଖୋଲିଲା । ତାହା ହେଉଛି ଲାଖ ଫସଲ । ଏଥିରୁ ବହୁତ ଟଙ୍କା ଆଦାୟ ହୁଏ । ଏହାଛଡ଼ା କାଠ, ପଥର, ମଠା, ଟସର ଶିଳ୍ପ ବିଷୟରେ ମହାରାଜାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିଲା । ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଅର୍ଥ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇ, ଉତ୍ସାହ ଦେଇ, ବହୁତ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି କାରଖାନା ଗଢ଼ି ଏ ସବୁ ଦିଗରେ ସେ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେ ।

ଏ ସବୁ ବାହାରେ ରାଜ୍ୟର ଶାସନ ସୁବିଧା ପାଇଁ ଡାକ ବଙ୍ଗଳା, ନୂଆ ନୂଆ କଚେରୀ ଘର ତୋଳା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ରାଜଧାନୀ ବାରିପଦାର ସୁନାମ ଦିନକୁ ଦିନ ବଢ଼ିଲା । ଜେଲଖାନାର ସଂସ୍କାର ହେଲା । ଗୋଟିଏ ସାଧାରଣ ପୁସ୍ତକାଳୟ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା । ରାଜ୍ୟର ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଛଅ ଗୋଟି ନୂଆ ଡାକ୍ତରଖାନା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଗଲା । ଏହି ସବୁ ଦେଶହିତକର କାର୍ଯ୍ୟ ଲାଗି ଅକାତରରେ ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଦିଆ ହେଉଥିଲା । ଏଥିରେ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ପରମ ସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରୁଥିଲେ ।

ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରଜାଙ୍କ ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଏତେ ବ୍ୟସ୍ତ ହେଉଥିଲେ ଯେ, କେବଳ ସେଥିପାଇଁ ଆଗରୁ କେତେ

ଗୁଡ଼ିଏ ଧରାବନ୍ଧା ନିୟମକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବଦଳାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଆଗେ ନିଜ ନିଜ ଜମି ଉପରେ ପ୍ରଜାଙ୍କର ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱ ଅଧିକାର କିଛି ନଥିଲା କହିଲେ ଚଳେ । ରାଜା ଚାହିଁଲେ ସେମାନେ ଜମିରୁ ବେଦଖଲ ହୋଇ ପାରୁଥିଲେ; ତାହା ଅନ୍ୟ ଖରିଦ ବିକି କରି ପାରୁ ନଥିଲେ । ଏହା ଛଡ଼ା ଜମି ବନ୍ଦୋବସ୍ତରେ ନାନା ଦୋଷ ଥିଲା । ଖଜଣା ଆଦାୟ କରିବା ଆଇନରେ ନାନା ଗଳଦ ରହିଥିଲା । ଉପଯୁକ୍ତ ଭାବରେ ଜମି ଉପରେ ଖଜଣା ଧାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇ ନଥିଲା । ବଡ଼ ବଡ଼ ମହାଜନ ସବୁ ସାଧାରଣ ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଟଙ୍କା କରଜ ଦେଲେ ଯମ ପରି ତାଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଲାଗି ଚକ୍ରବୃଦ୍ଧି ସୁଧହାରରେ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ କରି ଦେଉଥିଲେ । ଏଥିର ହାଜରୁହାରି କିଏ ବୁଝୁ ନଥିଲେ । ମହାଜନୀ ଟଙ୍କା କାରବାର ଅନ୍ଧାଧୂନ୍ଦା ଚାଲିଥିଲା । ମହାଜନ ହାତ ଦରିଦ୍ର ପ୍ରଜାର ରକ୍ତ ଶୋଷା ହେଉଥିଲା ।

ମହାରାଜାଙ୍କ ଦୟାର ହୃଦୟ ଏ ସବୁ କଥା ଦେଖି ଥୟ ହେଲା ନାହିଁ । ସେ ପୁରୁଣା ଆଇନ ବଦଳାଇ ପ୍ରଜାମାନଙ୍କୁ ଜମି ଉପରେ ପୂରା ଦଖଲ ସ୍ୱତ୍ତ୍ୱ ଦେଇଦେଲେ । ନୂଆ ଭାବରେ ନୂଆ ନିୟମରେ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଉଚିତ ହାରରେ ବାର୍ଷିକ ଖଜଣା ବସିଲା । ପ୍ରଜାମାନେ ବହୁତ ଅନାବାଦୀ ଜମି ନେଇ ଚାଷବାସ କରି ଆନନ୍ଦରେ ରହିଲେ । ମହାଜନମାନେ ଯେପରି ପ୍ରଜାଙ୍କୁ ଶୋଷି ନପାରିବେ, ସେଥିପାଇଁ ନୂଆ ନିୟମ କରି ଅଳ୍ପ ସୁଧରେ ଟଙ୍କା କରଜ ଦେବା ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରାଗଲା ।

ଏହାର ଫଳରେ ପ୍ରଜାଙ୍କର ଆନନ୍ଦର ସୀମା ରହିଲା ନାହିଁ । ଲୋକେ ପ୍ରକୃତରେ ରାମରାଜ୍ୟ ପାଇଲେ ବୋଲି କୃତକୃତ୍ୟ ହେଲେ । ମୟୂରଭଞ୍ଜର ସୁନାମ ଚାରିଆଡ଼େ ଶୁଣାଗଲା ।

ଦେଶଭକ୍ତ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର

କବି ଗାଇଛନ୍ତି—

"ଆଶାପ୍ର-ଉତ୍କଳ-ଆଶା କିଶୋର ପାଦପ
ଗୁଣାଗ୍ରାମ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ-କଞ୍ଜ-ରବି।"

ବାସ୍ତବିକ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ଖାଲି ମୟୂରଭଞ୍ଜର ନୁହନ୍ତି, ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳ ଦେଶର ବଡ଼ ଆଶା ଭରସାର ପାତ୍ର ଥିଲେ । ଦୁଃଖିନୀ ଉତ୍କଳ ଜନନୀଙ୍କର ଲୁହଧାର ପୋଛି ଦେବା ପାଇଁ, ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମିର ପାଦପଦ୍ମ ପୂଜା କରିବା ପାଇଁ, ତାଙ୍କ ହୃଦୟ ସଦାବେଳେ ଅଧୀର ହେଉଥିଲା ।

ସେ ଯୁଗରେ ଓଡ଼ିଶାର ଦୁଃଖ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ସୀମା ନଥିଲା । ଭାରତର ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ିଶାର ନାଁ ଶୁଣାଯାଉ ନଥିଲା । ଓଡ଼ିଆ ଜାତି କାନ୍ଦୁଥିଲା, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଦରିଦ୍ର ହୋଇ ପଡ଼ିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ରାଜାମହାରାଜାମାନେ ଆଗଭର ହୋଇ ଜନ୍ମଭୂମି ପ୍ରତି ସେମାନଙ୍କ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପୂରଣ କରିବାରେ ପାରୁ ନଥିଲେ । ଏସବୁ ଅଭାବ ଦେଖି ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ପ୍ରାଣରେ ଶାନ୍ତି ଆସୁ ନଥିଲା । ମୟୂରଭଞ୍ଜର ଉନ୍ନତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳର ସେ ଉନ୍ନତି ଆଶା କରୁଥିଲେ ।

ସେହି ସମୟରେ ଓଡ଼ିଶାର କୁଳବୃଦ୍ଧ ମଧୁବାବୁ ଦରମରା ଜାତି ହୃଦୟରେ ଜୀବନ ଦେବା କାମନାରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ଇଂରେଜ ସରକାରଙ୍କ ଅମଳରେ ଓଡ଼ିଶା ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ ହୋଇ ରହିଛି, ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ନାନାଜାତିର ପ୍ରଭାବରେ ପଡ଼ି ନିଜର ମାତୃଭାଷା ଭୁଲି କ୍ରମେ ଲୋପ ହୋଇ ଆସୁଛି, ଜାତିର ଏହି ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ବେଳେ କେଉଁ ଦେଶଭକ୍ତର ହୃଦୟ ସ୍ଥିର ହେବ ?

ମଧୁବାବୁ ସମ୍ମିଳନୀକୁ ଗଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଲେ । ଗୃହଆଡ଼େ ଦେଶ-ମାତାଙ୍କ ଡାକରା ପଠାହେଲା; ଜନ୍ମଭୂମି ପାଇଁ ଲାଗିପଡିବାକୁ ଲୋକଙ୍କ ଭିତରେ ଚହଳ ପଡ଼ିଲା । ଆନ୍ଦୋଳନର ଏହି ଆରମ୍ଭ ସମୟରେ ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଶତଗୁଣ ଉତ୍ସାହରେ ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମିର ଚରଣସେବା ପାଇଁ ଲାଗିଥିଲେ ।

୧୮୦୩ ମସିହାରେ ଇଂରେଜ ସରକାର ଓଡ଼ିଶା ଅଧିକାର କଲେ । ଠିକ୍ ଚାରି ଶହେ ବର୍ଷ ପରେ ଖଣ୍ଡ ବିଖଣ୍ଡିତ ଓଡ଼ିଶାକୁ ଏକାଠି କରିବାପାଇଁ ୧୯୦୩ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ମାସ ୩୦ ତାରିଖରେ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ପ୍ରଥମ ଅଧିବେଶନ ବସିଲା । ମୟୂରଭଞ୍ଜର ମୁକୁଟମଣି, ଉତ୍କଳ ଜନନୀଙ୍କର ଆଶା ଭରସାର ପାତ୍ର ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଏହି ସମ୍ମିଳନୀର ସଭାପତି ହେଲେ ।

ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ମାତୃଭୂମି ଓଡ଼ିଶାକୁ କିପରି ପ୍ରାଣର ସହିତ ଭଲ ପାଉଥିଲେ, ତାଙ୍କର ସେହି ସମୟର ବକ୍ତୃତାରୁ ବେଶ୍ ଜଣା ପଡ଼େ । ସେ କହିଥିଲେ—

‘ଜନନୀ ଜନ୍ମଭୂମିଶ୍ଚ ସ୍ୱର୍ଗାଦପି ଗରୀୟସୀ’

“ନିଜର ଜନନୀ ଓ ଜନ୍ମଭୂମି ଏ ଦୁହେଁ ସ୍ୱର୍ଗ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ ଅଟନ୍ତି । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମାତୃଭୂମି ଉତ୍କଳ ଦେଶ ନିଜର ଅଭାବ ମୋଚନାର୍ଥ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ସମୀପରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଛନ୍ତି । ତାହାଙ୍କର ଡାକ ନ ଶୁଣି ଆମ୍ଭେମାନେ କି ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ହୋଇ ରହିପାରୁ ? ଯେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ଅଭାବ ମୋଚନ ନ ହୋଇଛି, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମ୍ଭେମାନେ କଦାପି ସ୍ଥିରହୋଇ ରହି ନପାରୁଁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ଜନ୍ମଭୂମି ଉତ୍କଳ ଦେଶର ଅଭାବ ମୋଚନ ନିଜର

କି ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହାର ଯୋଗ୍ୟ ସନ୍ତାନ ବୋଲି ଆପଣାକୁ ଆପେ ମନ ମଧ୍ୟରେ ବୋଧ କରି ପାରିବା ?

× × × ×

"ସ୍ୱଦେଶ ପ୍ରତି ଯେପରି ସ୍ନେହ, ସେହିପରି ମାତୃଭାଷା ପ୍ରତି ସ୍ନେହ କରିବା ଦରକାର । ଉତ୍କଳ ଭାଷାର ଯେତେଦୂର ଉନ୍ନତି ହେବା ଉଚିତ, ଯଦିଚ ତେତେଦୂର ଉନ୍ନତି ହୋଇନାହିଁ; ତଥାପି ଉତ୍କଳର ସାହିତ୍ୟ ଆକାଶରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରାର ଅଭାବ ନାହିଁ ।

"ଉତ୍କଳ ଦେଶର ଇତିହାସରେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ସଭା ଅଭିନବ ବ୍ୟାପାର । ଏ ସଭାରେ ଆପଣମାନଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ କରି ମୋର ଅନିର୍ବଚନୀୟ ଆନନ୍ଦ ଜାତ ହୋଇଅଛି ଓ ଏହି ଦେଶ-ହିତକର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆପଣମାନଙ୍କ ସହିତ ଭାଗୀ ହୋଇଥିବାରୁ ମୁଁ ନିଜକୁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ମନେ କରୁଅଛି ।"

ଏହିଥିରୁ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସ୍ୱଦେଶ-ପ୍ରୀତି ଫୁଟି ଉଠୁଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଅନ୍ଧକାରମୟ ଯୁଗରେ ଜାତିପ୍ରାଣରେ ଆଶାର ଦୀପ ଜାଳିବା ପାଇଁ, ଜାତିକୁ ନୂଆ ଭାବରେ ନୂଆ ବାଟରେ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ସେ ଉଦ୍ୟମ ଆରମ୍ଭ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ସେ ଆଶା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଆଶାଦୀପ ଲିଭିଗଲା । ଉତ୍କଳ ଜନନୀଙ୍କ ଲୁହ ସେ ପୋଛି ପାରିଲେ ନାହିଁ ।

ଧନ ସମ୍ପଦ ଭିତରେ ବଢ଼ି, ରାଜସିଂହାସନରେ ବସି, ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର କେବେହେଲେ ନିଜକୁ ଦେଶବାସୀଙ୍କଠାରୁ ଅଲଗା ବୋଲି ମନେ କରୁ ନଥିଲେ । ସେ କହୁଥିଲେ, "ଆମ୍ଭେମାନେ ହିନ୍ଦୁ ହେଉ, ଅଥବା ମୁସଲମାନ ହେଉ, କି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିୟାନ, କି ବୌଦ୍ଧ ବା ଅପର ଧର୍ମ୍ମାବଲମ୍ବୀ ହେଉ, ସମସ୍ତେ ଏକ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ସନ୍ତାନ ।"

ଲୋକପ୍ରିୟ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର

ମହାରାଜା ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଜୀବନ କଥା ଏ ଗ୍ରୋଟିଏ ବହିଟିରେ କହିବା ସହଜ ନୁହେ । ମୋଟାମୋଟି କହିବାକୁ ଗଲେ କେବଳ ମୟୂରଭଞ୍ଜ ରାଜ୍ୟର ସେ ରାଜା ଥିଲେ ସତ; ମାତ୍ର ଗୁଣରେ ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଆଜାତିର ହୃଦୟର ରାଜା ହୋଇପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ପରି ବୀର, ସାଧୁ, ପଣ୍ଡିତ, ଦେଶଭକ୍ତ ନରପତି ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ମଣ୍ଡଳରେ କେହି ନଥିଲେ କହିଲେ ଚଳେ । ରାଜକୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ସେ ବଡ଼ ସରଳ ଥିଲେ, ପଣ୍ଡିତ ଲୋକ ହୋଇ ସେ ବଡ଼ ନମ୍ର ଥିଲେ; ବୀର ହୋଇ ଗର୍ବ କରୁ ନଥିଲେ, ସମ୍ମାନ ପାଇ ନିଜକୁ ବଡ଼ ବୋଲି ମନେ କରୁ ନଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଜୀବନର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମଧୁମୟ କଥା ଅଛି; ସେ ସବୁ ଶୁଣିଲେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାକୁ ହୁଏ ।

ଦଣ୍ଡିବା ଶକ୍ତି ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସେ ଦୋଷ ଦେଖି ଏପରି କ୍ଷମା ଦେଉଥିଲେ ଯେ, ସେଥିରେ ଦୋଷୀର ହୃଦୟ ତରଳି ଯାଉଥିଲା । ଭୋଗ ବିଳାସ ଛାଡ଼ି ସେ ଏପରି ଚଳୁଥିଲେ ଯେ, ଲୋକେ ତାଙ୍କୁ ଦେବତା ପରି ଭକ୍ତି କରୁଥିଲେ । ଥରେ ସେ ହାବଡ଼ା ଷ୍ଟେସନ ଠାରେ ନିତାନ୍ତ ସାଧାରଣ ବେଶରେ ଟିକଟ ଖଣ୍ଡିଏ କିଣିବେ ବୋଲି ଠିଆ ହୋଇଥିଲେ । ଜଣେ ପରିଚିତ ଭଦ୍ରଲୋକ ତାଙ୍କୁ ସେପରି ଅବସ୍ଥାରେ ଠିଆ ହେବାର ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇ ପଚାରିଲେ, "ମହାରାଜ, ଏ କ'ଣ ? ଷ୍ଟେସନରେ କରିବାକୁ କଣ ନାହାନ୍ତି ଯେ ଆପଣ ଏପରି ନିଜେ ଟିକଟ କାଟିବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି ?" ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣି ମହାରାଜା ହସି ଉଠିଲେ । କହିଲେ, "ରାଜକୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଛି ବୋଲି ସିନା ରଜା ହୋଇଛି, ତା ନ ହୋଇଥିଲେ ତ ସାଧାରଣ ଲୋକ ପରି ହୋଇଥାନ୍ତି । ଏଥିରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବାର କଥା କିଛି ନାହିଁ ।"

ଏହିପରି ଅନେକ କଥା ଅଛି । ଚାକରବାକରଙ୍କ ଦୋଷ ଦେଖିଲେ ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ସାବଧାନ କରାଇ ଦେଇ ବଡ଼ ଉଦାର ଭାବରେ କ୍ଷମା ଦେଉଥିଲେ । ନିଜର ସୁଖପାଇଁ ରାଜକୋଷରୁ ସେ ଅଧିକା କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଦେଉନଥିଲେ । ଥରେ ସେ ରାଜଧାନୀ ଛାଡ଼ି ଆଉ ଠାଆକୁ ଯାଇଥିଲେ । ସଙ୍ଗରେ ପୂଜାରୀ ଥିଲା । ରୋଷେଇ ଜିନିଷ ଭିତରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଶୁଖିଲା ପନିପରିବା ଥିଲା । ସେ ସ୍ଥାନର କର୍ମଚାରୀ ଜଣକ ମହାରାଜାଙ୍କର ଏ ଜିନିଷ ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହୋଇଗଲେ । ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ ଭଲ ଜିନିଷ ଆଣାଇ ପୂଜାରୀ ଦ୍ୱାରା ରୋଷେଇ ଆରମ୍ଭ କରାଇଲେ । ମହାରାଜା ଖାଇବସି ସେକଥା ଜାଣିପାରିଲେ । ଖାଉ ଖାଉ ହସି ହସି କହିଲେ, "ଏତେ କଷ୍ଟ ସହିଲେ କାହିଁକି ? ଆମର ତ ସବୁ ଜିନିଷ ଥିଲା ।" ନିଜ ସୁଖ ପାଇଁ ସେ ରାଜ୍ୟର ସମ୍ପତ୍ତି ବେଶୀ ଖର୍ଚ୍ଚ କରି ଦେଉ ନଥିଲେ ।

ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ଜୀବନର ଆଉ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଗୁଣ ଯେ ସେ କାହା ଉପରେ କେବେ ହେଲେ ରାଗନ୍ତି ନାହିଁ । ନିଜକୁ ସେ ପ୍ରଜାଙ୍କ ଚାକର ମନେ କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ରାଜକାର୍ଯ୍ୟ ତୁଟି ଅବସର ବେଳେ ଆଇନ, ଦର୍ଶନ ପ୍ରଭୃତି ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଧର୍ମଭାବ ବଡ଼ ଉଦାର । ଜଗତର ସମସ୍ତ ପ୍ରାଣୀ ସମସ୍ତ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ସେ ସମାନ ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖିବାକୁ ଶିଖିଥିଲେ । ସେ ଗୁଣୀକୁ ଯେପରି ଆଦର କରୁଥିଲେ, ନ୍ୟାୟ ପଥରେ ଦୋଷୀକୁ ସେହିପରି ଦଣ୍ଡ ଦେଉଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଅନେକ କାର୍ଯ୍ୟରେ ସ୍ୱର୍ଗତ ଉତ୍କଳମଣି ପଣ୍ଡିତ ଗୋପବନ୍ଧୁ ସଖା ଓ ପରାମର୍ଶଦାତା ଥିଲେ । କାର୍ଯ୍ୟ କଲାବେଳେ ସେ ନିଜର ସୁଖ, ଶାନ୍ତି, ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଉ ନ ଥିଲେ । ଏଥିପାଇଁ ବେଳେ ବେଳେ ତାଙ୍କ

ଦେହ ଖରାପ ହେଉଥିଲା । ଏ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କୁ କିଏ ପରାମର୍ଶ ଦେଲେ ସେ କହୁଥିଲେ, "କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମନୁଷ୍ୟ ଜନ୍ମ ହୋଇଛି, ବସିବାକୁ ନୁହେ ।"

ମୃତ୍ୟୁମୁଖେ ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର

ଆଗରୁ କୁହା ଯାଇଅଛି ଯେ ମୟୂରଭଞ୍ଜର ବଣ ଗିରି ପାହାଡ଼ ଭିତରେ ପ୍ରକୃତି ତାର କେତେ ଅଫୁରନ୍ତ ଭଣ୍ଡାର ସୃଷ୍ଟିର ଆଦିକାଳରୁ ସାଇତି ରଖିଛି । ସେ ଗୁଡ଼ିକର ସନ୍ଧାନ ଠିକରେଇ କାମରେ ଲଗାଇ ପାରିଲେ ଦେଶ ଯେ ଦିନେ ଧନଶାଳୀ ହୋଇ ଉଠିବ ଏବଂ ପ୍ରଜା-ସାଧାରଣଙ୍କ ଅଭାବ ଅସୁବିଧା ଘୁଞ୍ଚିବ--ଏ ବିଷୟରେ ମହାରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ତିଳେ ହେଲେ ସନ୍ଦେହ ନ ଥିଲା । ସେ ବିଦେଶରେ ବୁଲୁଥିଲାବେଳେ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ନାନା ପ୍ରକାର କଳକାରଖାନା ଓ ଶିଳ୍ପ ଅନୁଷ୍ଠାନମାନ ଦେଖି ଏ କଥା ମନେମନେ ଠିକ୍ କରିଥିଲେ । ବିଦେଶରୁ ଫେରିଲାକ୍ଷଣି ନିଜ ରାଜ୍ୟର ବଣ ଜଙ୍ଗଲ ଉପରେ ତାଙ୍କର ନଜର ପଡ଼ିଲା । ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ପ୍ରକୃତି ତାର ଯେଉଁ ଧନସମ୍ପଦ ସଜାଡ଼ି ରଖିଛି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ କାମରେ ଲଗାଇବା ପାଇଁ ତାଙ୍କର ମୁଣ୍ଡ ଖେଳିଲା । କିନ୍ତୁ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ପଶି ଏ ସବୁର ସନ୍ଧାନ ଠିକ୍ କରିବା ସହଜ କଥା ନୁହେଁ । ପ୍ରଥମତଃ ଯିବା ଆସିବା ପାଇଁ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଭଲ ବାଟ ନ ଥାଏ; ସେଥିରେପୁଣି ବାଘ ଭାଲୁ ଆଦି ହିଂସ୍ରଜନ୍ତୁଙ୍କ ଭୟରେ ଦିନ ଦିପହରେ ମଧ୍ୟ ତା ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ ଡର ଲାଗେ । ତେଣୁ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରକୁ ରେଲ ଲାଇନ ନେବାପାଇଁ ମହାରାଜା କଳ୍ପନା କଲେ । ଏହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ୧୯୧୨ ମସିହା ଜାନୁଆରି ମାସରେ ବଙ୍ଗ ନାଗପୁର ରେଲ କମ୍ପାନିର କେତେଜଣ ପୁରୁଖା ପୁରୁଖା କର୍ମଚାରୀଙ୍କୁ ନିଜ ରାଜ୍ୟକୁ ଡକାଇ ପଠାଇଲେ ।

ମହାରାଜାଙ୍କ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପାଇ କେତେ ଜଣ ଇଞ୍ଜିନିଅର, କେତେ ସାଇବ ସୁବା ବାରିପଦାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ ।

ମହାରାଜା ସେମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଶିକାରକୁ ବାହାରିଲେ । ମହାରାଜା ନିଜେ ଶିକାରୀ ବେଶ ଧରି ଗୋଟିଏ ମଞ୍ଚା ଉପରେ ବସିଲେ । ସାଙ୍ଗରେ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସୀ ଚାକର ଜଣେ ମଧ୍ୟ ଥାଏ । ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ସାହେବ ସୁବା ସବୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମଞ୍ଚାରେ ବନ୍ଧୁକ ଧରି ଜଗି ବସିଲେ ।

ହଠାତ୍ ହଠାତ୍ ଦିଓଟି ଭାଲୁ ଶିକାରୀମାନଙ୍କର ଆଖି ଆଗରେ ପଡ଼ିଲେ । ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ଗୁଳି ଫାଏର ହେଲା । ଦୁଇଟି ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ ଭାଲୁ ସେଇଠି ମାଟି କାମୁଡ଼ି ଶୋଇଲା; ଆଉଟି ଘାଇଲା ହୋଇ ବଣଭିତରେ କୁଆଡ଼େ ପଳାଇଲା; ଶିକାରୀମାନେ କିନ୍ତୁ ମନେକଲେ ଯେ, ଭାଲୁଟି ଗୁଳି ଖାଇ ଗଛଲଟା ଉହାଡ଼ରେ କେଉଁ ଠାରେ ଲୁଚିଥିବ । ତେଣୁ କେହି ଆଉ ମଞ୍ଚାରୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ ନାହିଁ । ସେଇଠି ସେମିତି ବସି ଭାଲୁ ଉପରେ କଡ଼ା ଆଖି ରଖିଲେ ।

ଏହି ସମୟରେ ମହାରାଜା କିନ୍ତୁ ମଞ୍ଚାରୁ ଓହ୍ଲାଇଲେ । ଯେଉଁ ବିଶ୍ୱାସୀ ଚାକର ଜଣକ ପାଖରେ ଥିଲା, ସେ କେତେ ମନାକଲା, କିନ୍ତୁ ମହାରାଜା ତାହା ନ ଶୁଣି ସମେ ତଳକୁ ଖସିଲେ । ଚାକରଟି ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କଲା । ସେତେବେଳେ ମହାରାଜା ଯେଉଁ ଶିକାରୀ ବେଶ ପିନ୍ଧିଥିଲେ, ତାହା କଳା; ଭାଲୁ ଦେହର ବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍ଗେ ସମାନ । ମଞ୍ଚା ଉପରେ ଯେଉଁ ଶିକାରୀମାନେ ଘାଇଲା ଭାଲୁ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବସିଥିଲେ, ସେମାନେ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଭାଲୁ ବୋଲି ମନେକରି ଗୁଳି ଚଳାଇ ଦେଲେ ।

ଗୃକରର ଚିତ୍କାରରେ ଲୋକେ ଧାଇଁ ଆସିଲେ ଏବଂ ଯାହା ଦେଖିଲେ ସେଥିରେ ସେମାନଙ୍କ ତୁଣ୍ଡରୁ ବଚନ ବାହାରିଲା ନାହିଁ । ସମସ୍ତେ ମହାରାଜାଙ୍କୁ ଘେରିଗଲେ ଏବଂ ଡାକ୍ତର ଅଣାଇବା ପାଇଁ ତୁରନ୍ତ ଖବର ପଠାଇ ଦେଲେ ।

ବଡ଼ ଡାକ୍ତର ଆସିଲେ । ଗୃକରର ଆଘାତ ବଡ଼ ଗୁରୁତର ହୋଇଥିଲା । ସେ ସେହିଦିନ ମରିଗଲା । ବିଶ୍ୱାସୀ ଗୃକରର ମୃତ୍ୟୁରେ ରାମଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ମନରେ ଦାରୁଣ ଆଘାତ ଲାଗିଲା । ଏହାପରେ ମହାରାଜା କ୍ରମେ ଆରୋଗ୍ୟ ହୋଇ ଆସିଲେ ।

ମାତ୍ର କିଛିଦିନ ପରେ ଦେଖାଗଲା ଯେ, ମହାରାଜାଙ୍କ ଦେହର ରକ୍ତ ଖରାପ ହୋଇ ଯାଇଛି । ତାଙ୍କ ଦେହ କ୍ରମେ ସୁସ୍ଥ ନ ହୋଇ ଦୁର୍ବଳ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା, ରୋଗ ବୃଦ୍ଧି ବୃଦ୍ଧି ବଢ଼ି ଉଠିଲା । ଶେଷରେ ୧୯୧୨ ମସିହା ଫେବୃଆରି ମାସ ୧୨ ତାରିଖରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନଦୀପ ଲିଭିଗଲା । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କର ବୟସ ମୋଟେ ୪୦ ବର୍ଷ ହୋଇଥିଲା ।

ଉତ୍କଳ ଆକାଶରୁ ଗୋଟିଏ ନକ୍ଷତ୍ର ଅକାଳରେ ଖସି ପଡ଼ିଲା ।

ଏବେ ସେହି ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଅଛି ମାତ୍ର ତାହା ଆଉ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଗଡ଼ଜାତ ରାଜ୍ୟ ହୋଇ ନାହିଁ । ତାହା ଖାସ୍ ହୋଇ ଉତ୍କଳ ପ୍ରଦେଶରେ ମିଶି ବିଶାଳ ଉତ୍କଳ ଗଠନରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଛି । ମୟୂରଭଞ୍ଜ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଜିଲା ।

ବ୍ରହ୍ମପୁର ଓଡ଼ିଶା ପ୍ରିଣ୍ଟିଙ୍ଗ୍ ଓ୍ୱାର୍କସ୍‌ରେ ଶ୍ରୀ ହାଡ଼ୁ ରାୟଗୁରୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ମୁଦ୍ରିତ । ୧୯୫୩ ।